

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Spontanost organizacije i anarhizam

Daniel Guérin

Daniel Guérin
Spontanost organizacije i anarhizam
1971

http://praxis.anarhija.org/index.php/Praxis:Praxis_1972_1-2:Spontanost_organizacije_i_anarhizam_-_Daniel_Guerin
Prijevod je prvo objavljen u časopisu Praxis 1972 1-2, prevela
Jelena Zuppa.

anarhisticka-biblioteka.net

1971

vamo da ovakvoj dademo podršku. Mi bismo joj htjeli pomoći da se samo-organizira; mi pokušavamo pored nje igrati ulogu katalizatora, otkrivača, protuotrova za svako birokratsko skretanje.

Ukazuje se doista da je u Francuskoj, 1971, radnička klasa, a osobito njezino istureno mladenačko krilo, u traganju, sama od sebe, za novim sredstvima borbe, da posjeduje potreban odgoj i zrelost da ih otkrije i iskuša. Ako se nužnost organizacije, ako se potreba razvoja svijesti osjećaju sve više i više, stvaralačka spontanost nije zbog toga za odbacivanje. Jer, usprkos prividu, Revolucija, koju smo započeli u maju, daleko je od toga da bude mrtva. Ona putuje ponekad podzemno, ponekad pod otvorenim nebom. Kad bude bljuvala ponovo svoju lavu trebat će joj, da bi trijumfirala, isto toliko obnova stvaralačke mašte masa kao i optimum organizacije i svijesti.

ovdje skrenuti pažnju da je tema, koja mi je bila određena kao sadržaj referata, bila: »*Spontanost, organizacija i anarhija*«. Ja sam sebi dozvolio da nadomjestim u naslovu *anarhiju anarhizmom*. Doista, riječ *anarhija*, riječ je stara kao svijet, ona znači odsustvo autoriteta ili vlasti. Ali, pošto je milenijima vladala predrasuda, po kojoj se ljudi ne bi mogli lišiti jednog ili drugog, *anarhija* se shvaćala u pejorativnom smislu: kao sinonim nereda, kaosa, dezorganizacije.

No, pod *anarhijom* je Proudhon, više konstruktivan, usprkos prividu, nego destruktivan, podrazumijevao čistu suprotnost neredu. U njegovim očima vlast je bila pomagač nereda. Samo jedno društvo bez vlasti moglo je ponovo uspostaviti prirodni red, obnoviti društvenu harmoniju. Da bi označio tu utopiju, zaključujući da mu jezik uopće ne pruža drugu riječ, on je odabrao da vrati staroj riječi *anarhija* njeno strogo etimološko značenje.

Nevolja je da ta đavolska riječ sugerira za neupućenoga samo negativnu ideju. To je razlog zbog kojeg sam više volio da upotrijebim riječ *anarhizam* koja izražava konstruktivnu i modernu doktrinu.

Ali, dosta su brojni danas, u Francuskoj, borci anarhističkog porijekla koji se ne zadovoljavaju ni riječju *anarhizam* i koji se više vole nazivati bilo »liberterskim komunistima« (*communistes libertaires*, op. prev.), bilo »liberterskim marksistima« (*marxistes libertaires*, op. prev.). Oni se trude, doista, da nađu sintezu između onih ideja, koje su najvrednije i koje su ostale najviše žive iz anarhističkog naslijeđa, i ideja, također uvijek aktualnih originalnog marksizma, to jest — naučnog i dijalektičkog komunizma.

Francuski liberterski komunisti nisu ni »puko spontani« ni neprijateljski organizaciji: oni smatraju da se stvaralačka spontanost mora prevladati i učvrstiti u svjesnoj organizaciji. Oni odbijaju da dadu prvenstvo spontanosti na uštrb revolucionarne svijesti. Ali, za uzvrat, oni ne prihvaćaju da ta organizacija i ta svijest budu uhvaćeni u mrežu jednog štaba specijalista koji namjerava rukovoditi proletarijatom. Zadaća onoga što mi nazivamo »organizacijom revolucionara«, a ne partijom, nije zadaća avangarde. Za nas se avangarda oslobađa samo u borbi *u krilu proletarijata*. Mi se ograniča-

Spontanost je danas na dnevnom redu. Francuski Maj 68, uragan, što ga nitko nije svjesno izazvao, osporio je, u svakom poduzeću i svakoj školskoj ustanovi u Francuskoj, kapitalističku vlast i građansku ideologiju. U isto vrijeme bio je na domaku da pomete prividno snažan i dostojanstven režim: »U maju mi je sve izmicalo«, povjerit će general De Gaulle Andr Malrauxu. Maj 68 opio je jednu vatrenu omladinu i magijski su je efekti spontanosti očarali. Za te mlade, neprijatelj br. 1 bila je *birokratska opasnost* i oni su bili nepovjerljivi prema svakoj formi organizacije koja može voditi ka njoj. Ali, iste čarolije, koje su ih navele da odgurnu sve institucije, da slome sve uspostavljena vrijednosti, podrazumijevajući tu i one koje su postale ritualne i sklerotične, stare Komunističke partije i njezine sindikalne filijale, na kraju su onesposobile te mlade čarobnjake. I zbog same te činjenice, bilo je ponovo stavljeno u pitanje isključivo pribjegavanje oružju spontanosti, dok se u prvi plan vraćao problem odnosa između spontanosti s jedne strane, organizacije i svijesti s druge.

Te je odnose produbila jedna revolucionarna teoretičarka: Rosa Luxemburg. Bilo je — dakle — normalno da Maj 68 udvostruči interes koji se pridaje njenim spisima. Logično je, prema tome, da je ovaj referat usredotočen na Rosu Luxemburg. Nadodat ću jedno povjerljivo saopćenje lične naravi: nije u mojoj prirodi da teoretiziram u apstraktnom. Osjećam se ugodnije kada se bavim jednim sadržajem, preko kritičke analize jednog *praxisa*.

Pogledajmo najprije kako su prethodnici, marksisti kao i anarhisti, jer su dvije struje bile, u tim dalekim vremenima, dosta bliski rođaci, definirali spontanost u njenim odnosima sa sviješću.

Marx i Engels još ne upotrebljavaju riječi *spontan*, *Spontaneität* koje su se, izgleda, na njemačkom jeziku upotrebljavale samo u psihologiji. Oni primjenjuju na proleterski pokret pridjeve *selbständig* i *eigentlich* koji oba imaju isto značenje, više ograničavajuće, statičnije, manje dinamično, nego *spontan*, što znači da taj pokret postoji sam po sebi, da ima svoju vlastitu egzistenciju. Oni podjednako upotrebljavaju jedan drugi izraz: oni govore o *geschichtliche*

Selbsttätigkeit proletarijata, to jest doslovno o njegovoj »povijesnoj samoaktivnosti« što se prevelo, na francuski, forsirajući nešto termine, sa »povijesna spontanost«.

Konačno, Marx, kada aludira na prve pokušaje stvaranja internacionalne komunističke organizacije, piše da ona »izbija *naturwüchsig* (posve prirodno samoniklo) iz tla suvremenog društva«. I ovdje se uzela izvjesna sloboda, prevodeći sa »spontano«.¹

Zbog čega Marx i Engels izbjegavaju da upotrijebe termine koji bi označili eksploziju, izbijanje elementarne snage masa i zbog čega francuski prevodioci moraju izdati njihov rječnik da bi ih naveli da govore o *spontanosti*? Bez sumnje, zato što se dva teoretičara brinu da se suviše ne udalje od svog povijesnog determinizma, a također zato što se nisu sasvim oslobodili jedne koncepcije Revolucije jakobinskog porijekla, jednog relativnog nepovjerenja prema revoluciji odozdo.

Samoaktivnost pokreta masa naspram koga? Prije svega, razumije se, naspram građanskih političkih formacija. Tako je Engels raspoznao, za vrijeme svakog velikog građanskog revolucionarnog pokreta, pojavu *selbständig* pokreta klase koja je bila više ili manje prethodnica modernog proletarijata.

Ali, ne posjeduje li pokret masa također vlastitu egzistenciju naspram socijalističkih ili komunističkih političkih formacija? Doista, za Marxa i Engelsa »komunisti (...) nemaju nikakve interese odvojene od interesa cjelokupnog proletarijata. Oni ne postavljaju nikakve posebne principe u koje bi htjeli da ukalupe proleterijski pokret (...) Stalno zastupaju interese cjelokupnog pokreta«. Zbog kojih razloga ovaj identitet? Zato što njihove teoretske postavke »nipošto ne počivaju na idejama, na načelima, koje je izmislio ili otkrio ovaj ili onaj popravljaj svijeta. One su samo opći izrazi (...) historijskog kretanja koje se vrši pred našim očima«. Međutim, izgleda da se za sastavljače *Komunističkog manifesta* proleterijski pokret i komu-

¹ Karl Marx i Fridrich Engels, *Manifest der Kommunisten*, 1948, — Engels, *Anti-Dühring*, 1878, Uvod; — Marx, pismo Freiligrathu, 29. veljače 1860.

tura trebala je »da bude djelo *klase*, a ne jedne male manjine, koja rukovodi u ime klase.«¹⁹

Tako je — dakle — sinteza između spontanosti i »rukovođenja« za koju je Spartakus mislio da ju je našao, bila krhka. Ona se nadahnjivala jednim izvanjskim modelom čiji su nedostaci bili vidljivi već golom oku. Osim toga, Spartakus je, na svoju nesreću, trajao tek jedno jutro: nije dakle imao vremena da strukturira svoju organizaciju i svoje metode akcije ni da razjasni odnose s novom vlašću, u ovom slučaju sa Centralnim savjetom radničkih i vojničkih savjeta. Istraživanje Rose Luxemburg ostalo je tako nedovršeno isto toliko na planu teorije kao i na planu prakse. Ona nije uspjela otkriti tačnu sintezu između spontanosti i svjesne organizacije. U dva članka, napisana uoči nje-ne smrti, mogla se ograničiti samo na jednu kratku, ali nedovoljnu naznaku. Evo je: ono što je trebalo spartakovskoj pobuni, ono što joj je nedostajalo, bilo je »*usmjerenje koje proizlazi iz masa i koje mase izabiru*«. Trebalo je »*da revolucionarni radnici dignu na noge rukovodeće organizme tako da vode i iskoriste borbenu energiju masa*«. Kakvo »usmjerenje«? Kakvi organizmi? Svakako ne oni mlade Komunističke partije, proizašle iz Spartakusa, pošto je po samoj Rosi s njezine strane postojalo »odsustvo usmjerenja«.²⁰

Problem, koji je Rosa pokrenula, nije mogao još ni danas naći svoje potpuno rješenje. On je problem nad problemima. On je za revolucionarni pokret problem broj jedan našeg vremena. Samo su se, možda, anarhisti tradicije Bakunjinina i njihovi španjolski nasljednici, još uvijek veoma nesavršeno, približili tajni odnosa između masa i avangarde: bakunjinistička »bratstva« u krilu Prve Internacionalne, Anarhistička Iberijska Federacija (F.A.I.), oplođujući iznutra Nacionalnu Konfederaciju Rada (C. N.T.). Ali ni anarhizam nije donio postavljenom pitanju posve zadovoljavajući odgovor. Htio bih vam

¹⁹ Ibidem.

²⁰ »U Berlinu vlada red«, *Die Rote Fahne*, br. 14, 14. januara 1919, i članak od 11. januara 1919. u istoj novini.

vjeti samo po sebi sav politički i ekonomski život, da ga rukovodi svojim sve tjesnijim i sve slobodnijim samoodređenjem«.

U svojim govorima o Programu Rosa je komentirala: »Socijalizam neće biti gotov i ne može biti ostvaren dekretima, a još manje socijalističkom vlašću, kolikogod savršena ona bila. Socijalizam moraju praviti mase, svaki proleter (...) Nije dovoljno zbaciti centralnu oficijelnu vlast i zamijeniti je jednim parom ili sa nekoliko tuceta novih ljudi. Treba da osvojimo političku vlast ne odozgo, nego odozdo.« »Masa mora, vršeci vlast, učiti da je vrši. Nema drugog načina da bi joj se utuvala.« Ukratko, Spartakus se trudio da u Njemačkoj reproducira ruski model s kraja 1917. i prve polovine 1918. kada su boljševici, za jedan kratak period, prepustili »svu vlast sovjetima«.

Doista Rosa se uzdržala na savjet svojih političkih prijatelja, da javno izrazi svoje mišljenje o boljševizmu kako ne bi demoralizirala njemačke radnike. Ali, vrlo dobro informirana iz dubine svoje tamnice, umješno je znala do koje se tačke sovjetska zbilja udaljavala od socijalizacije koju je predložila Liga Spartakus. Ona je to povjerljivo priznala u jednoj brošuri, koja je trebala biti štampana tek mnogo kasnije, 1922.¹⁸ Njoj — dakle — nije bilo nepoznato, u času osnivanja Spartakusa, da je demokracija sovjeta trajala samo nekoliko mjeseci u Rusiji i da je već prepustila mjesto etatističkom diktatorskom režimu. Ona je znala da je paraliza zahvaćala život u sovjetima i da je birokracija ostajala jedini aktivni element. Zbiljska vlast nije se više nalazila u rukama radnika i njihovih savjeta, nego u rukama jednog tuceta partijskih šefova. Što se tiče radničke klase, ona je bila »pozivana da prisustvuje s vremena na vrijeme sastancima da bi pljeskala govorima rukovodilaca i jednoglasno izglasavala predložene rezolucije«. To nije bila »diktatura proletarijata, nego diktatura šačice političara, to jest u građanskom smislu, u smislu jakobinske hegemonije.« Diktatura, da, tvrdila je Rosa, ali ta dikta-

¹⁸ R. L., *Die Russische Revolution*, izd. Paul Levi.

nizam ne miješaju *sasvim*, jer komunisti — kažu oni: »prednjače ostaloj masi proletarijata razumijevanjem uvjeta toka i općih rezultata proleterskoj pokreta.« Komunisti su — dakle — posvećeni, privilegirani pripadnici inteligencije. Odatle do uvjeravanja kako im pripada »*rukovodeća*« uloga, samo je jedan korak (...) Pokret proleterske mase imao bi tako »vlastitu egzistenciju«, jednu elementarnu »samoaktivnost« i u odnosu sa njegovim svjesnim političkim tumačenjem.²

Ova diferencijacija — doista — bila je još embrionalna, malo primjetljiva 1847. Ali, ona će se jasnije ocrtati u jednoj kasnijoj fazi i tako će, na primjer, Trocki u svojoj Historiji ruske revolucije neprestano praviti razliku između »molekularnog procesa masa, »gigantskog kotača masa i akcije koju vode revolucionarne političke formacije, u prvom redu boljševička partija.«

Anarhisti francuskog jezika uveli su riječ »spontanost«. Možda zato jer su više voluntaristi nego osnivači marksizma i žestoko neprijateljski svakoj formi autoriteta jakubinskog izvora. Proudhon piše: »Ono što je važno istaći u pučkim pokretima je njihova savršena spontanost«. I još: »jedna socijalna revolucija (...) je transformacija koja se vrši spontano (...) Ona se ne događa na zapovijed jednog gospodara, koji ima gotovu teoriju (...) Jedna revolucija (...) nije doista djelo nikoga«.

Nakon njega, Bakunjin ponavlja da se revolucije »prave kao same od sebe, proizvedene snagom stvari, pokretom događaja i činjenica. One se dugo pripremaju u dubini instinktivne svijesti narodnih masa, zatim izbijaju«. U Socijalnoj revoluciji »akcija pojedinaca« je »skoro ništavna, a spontana akcija masa« mora »biti sve«.

Međutim, ako dva apsolutno liberalna (libertaires) mislioca, suprotno onome što zamišljaju njihovi marksistički protivnici, stavljaju naglasak na spontanost, oni se nimalo ne rugaju ulozi svjesnih elita. Proudhon primjećuje da su se ideje, koje su u svim epohama

² K. Marx — Engels, *Manifest komunističke partije*, Izabrana djela I, Kultura, Beograd 1949, str. 26.

uzbudile mase, prethodno razvile u mozgu nekog mislioca (...) Prioritet nije nikada pripadao množtvima«.

Što se tiče Bakunjinina, on propisuje svjesnim revolucionarima nužnu zadaću »da pomognu rađanje jedne revolucije, šireći u masama ideje« odgovarajući njihovu instinktu, »da služe kao posrednici između revolucionarne ideje i narodnih instinkata«, »da sudjeluju u revolucionarnoj organizaciji prirodne moći masa«.³

Ovdje treba precizirati da anarhisti, kolikogod »puko spontani« mogli izgledati, zbog toga ne odbacuju *organizaciju*. U njihovim očima, kako je to snažno potertao Talijan, Malatesta, dva su pojma neodvojiva i komplementarna.

Ali, marksističko značenje *samoaktivnosti* i anarhističko shvaćanje spontanosti bili su potcijenjeni od marksista kao što su: Kautsky najprije, a zatim Lenjin. Za Kautskog bilo bi »posve krivo« da je socijalistička svijest nužan, direktan rezultat pokreta proleterске mase. Socijalizam i klasna borba izgledalo bi da su izašli iz različitih premisa. Socijalistička svijest izbijala bi iz nauke. No, nosioci nauke su, do novog reda, intelektualci proizašli iz buržoazije. Po njima bi naučni socijalizam bio »prenesen« radnicima. »Socijalistička svijest, tvrdi Kautsky, je elemenat uvezen izvana u klasnu borbu proletarijata, a ne nešto što iz nje spontano izbija«.⁴

Ako Lenjin ne osporava egzistenciju spontanosti, on ne skriva da ga se plaši. On to, uostalom, čini u ponešto kontradiktornim terminima. Ponekad on priznaje da je on »u suštini samo embrionalna forma svjesnoga«. Ponekad on upotrebljava više pejorativne riječi: spontanost je za njega sinonim »nesvjesnosti« (*sic*).⁵ On smatra da radnici raspršeni, potlačeni, utopljeni u *za glupljenost (sic)* pod kapitalizmom⁶ još ne mogu, u svojoj velikoj većini, posjedova-

³ Usp. D. G., *Ni Dieu ni Maître*, Antologija anarhizma, ponov. izd. 1970, I, str. 137-138, 222; II, str. 25-26.

⁴ Karl Kautsky, *Die Neue Zeit*, 1901-1902, XX, I, str. 79-80, citat po Lenjinu, *Što da se radi?*, 1902.

⁵ Lenjin, *Ibidem*, 450.

⁶ Od istog pisca, *Jedan korak naprijed, dva koraka natrag*, maj 1904.

Gdje je — dakle — Rosa Luxemburg vidjela tu idealnu revolucionarnu partiju pogodnu da rukovodi proletarijatom?

Ona je pridala njemačkoj socijaldemokraciji zasluge za koje je znala i o kojima nije nikada krila da ih je njezina partija bila lišena. Ona je posvetila gotovo cjelokupnu svoju političku karijeru borbi protiv revizionizma i »parlamentarnog kretenizma«; kad je izbio Prvi svjetski rat presjekla je socijalpatriotizam. Neka od njenih privatnih pisama odaju još više nego njeni javni spisi njenu obeshrabenost, njen skepticizam što se tiče mogućeg uspravljanja jedne partije sve više i više ogrezle u »močvari« oportunistima.¹⁶

Idealna Partija? Nije vjerovala ni da je tip Lenjinističke organizacije bio rijetka ptica u stanju da efikasno pomiri spontanost i svijest. Već od 1904. lansirala je upozorenje: nije mogla zamisliti »veće opasnosti za rusku socijaldemokraciju« od lenjinističke koncepcije organizacije, jer »ništa lakše i sigurnije ne predaje još mladi radnički pokret žedi za vlašću intelektualaca od tog birokratskog oklopa u koji ga stežu«.¹⁷

Koja partija onda? Koja avangarda?

Bankrot socijaldemokracije i internacionalnog socijalizma dovest će konačno Rosu, nakon dugih oklijevanja, pometenih njemačkom revolucijom, dotle da prizna rascjep pred kojim je tako dugo odstupala. Ali, tek će uoči svoje smrti vjerovati da je konačno pronašla u LIGI SPARTAKUS formulu revolucionarne partije novog tipa, ni socijaldemokratske ni lenjinističke: »LIGA SPARTAKUS, bilo je kazano u Programu, nije partija koja bi htjela da se postavi iznad radničkih masa kako bi uspostavila svoju vladavinu, LIGA SPARTAKUS želi samo u svakoj prilici, biti dio proletarijatu, najsvjesniji zajedničkog cilja.«

Socijalistički cilj, koji je trebalo postići, bio je »da velika radna masa prestane biti rukovođena masa, nego da naprotiv započne ži-

¹⁶ R. L., Pisma od 27. oktobra i 17. decembra 1904. Henrietti RolandHolst, Rosa Luxemburg: ihr Leben und Wirken, Zürich, 1937, pp. 210-216.

¹⁷ R. L., *Organisationsfragen...*, cit.

U njenom spisu o Ruskoj revoluciji 1905. smjenjuju se pasusi gdje ona potcrtava relativne nedostatke socijalističke partije i oni u kojima ona pozdravlja korisnost njenih intervencija. Eksplozija, doista, kaže ona, bila je spontana. »Ali, u načinu, na koji je pokretu bio dat zamah, pokazali su se plodovi propagande koju je socijalizam vodio u toku mnogih godina: socijalistički propagandisti ostali su na čelu pokreta, rukovodili su njime«. Socijalističke organizacije su pozvale na štrajk: zapletena u svojim kontradikcijama ona čas piše da su one to učinile »*posvuda*«, čas da su to učinile »*više od jednog puta*«. ¹³

I, obraćajući se njemačkoj socijaldemokraciji, Rosa ponavlja: »Inicijativa i rukovođenje operacijama (...) posve prirodno dopadaju najprosvjećenijem i najbolje organiziranom dijelu proletarijata, socijaldemokraciji.« Tako socijaldemokracija više ne igra *konzervativnu* ulogu; ona je sada proglašena »*avangardom proletarijata!*« ¹⁴

Upravo smo mislili da smo shvatili kako je spontanost masa pokretač revolucionarne akcije. Sada je pokretač partija. Revolucionarna energija više ne proizlazi iz masa, nju je stvorila partija. Ipak, najovlašteniji Rosini učenici, kao što su neprežaljani Paul Frölich i Lelio Basso, koga ćemo uskoro ovdje čuti, izgleda da ne primjećuju ovu kontradikciju. Oni se ogledavaju u tome da pokažu kako se kod Rose samoaktivnost masa i političko rukovođenje vjenčavaju u harmoničnoj i koherentnoj sintezi. ¹⁵

Ja sam, sa svoje strane, manje ubijeđen. Doista, Rosa je imala pravo, sto puta pravo što je htjela nadopuniti i prevladati spontanost svijeću. Ali, vidjet ćemo to, političke formacije — kojima je dodijelila ulogu posjednika svijesti — izgleda mi da nisu bile dostojne da ispune funkciju koju im je ona pripisivala.

1910, Gesammelte Werke, IV, 1928.

¹³ R. L., *Massenstreik...*, cit.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Paul Frölich, »Zum Streit über die Spontanität«, revue *Aufklärungen*, 1953; — Lelio Basso, Predgovor za *Scritti Politici* od R. L., Rim, 1967, — na njemačkom: Rosa Luxemburg's *Dialektik der Revolution*, Frankfurt. 1969.

ti socijalističku klasnu svijest i da im ova može biti donesena samo izvana.

Ali, Lenjin ide još dalje: revolucionarna avangarda mora se čuvati »svake servilne podređenosti spontanosti radničkog pokreta«. Pokloniti se pred tom spontanosti značilo bi dovesti avangardu do toga da bude samo »puka sluškinja« proleterskog pokreta, to bi bilo potpuno uništenje avangarde od spontanosti. »Naša je zadaća, piše on, da se *borimo (sic)* protiv spontanosti«. »Spontana borba proletarijata postat će prava klasna borba tek kad bude *rukovođena* snažnom revolucionarnom organizacijom.« ⁷

Rosa Luxemburg reagira protiv autoritarnog zastranjenja Kautskog i Lenjina da bi oživjela značenje *samoaktivnosti*, kojim se ponekad služi i koje posuđuje od Marxa, ili *spontanosti*, riječi kojom se ona najčešće služi i koju duguje — iako se od toga brani — anarhistima.

Za nju spontanost i svijest nisu odvojeni procesi. U samom toku bitke proleterska armija zadobiva sve veću svijest o zadacima te bitke. Svjesna proleterska avangarda je u stanju permanentnog »postojanja«. ⁸

Što se više proletarijat povećava brojčano i svjesno, obrazovana »avangarda« manje ima prava da se postavi na njegovo mjesto. Kako se sljepilo mase povlači pred njezinim odgojem, socijalna baza, na kojoj su počivali »šefovi«, biva razorena. Masa postaje rukovodeća, a njezini »šefovi« su samo »izvršitelji instrumenti njezine svjesne akcije«. »Nesvjesnost« radničke klase pripada minuloj prošlosti. Jedini subjekt kojem danas dopada rukovodeća uloga, jest kolektivno Ja (*das Massen-Ich*) radničke klase. Taj proces, doista, nije trenutačan i ne slijedi ravnu liniju. Također »preobražaj mase u ,rukovodeću', sigurnu, svjesnu, lucidnu jest i može biti samo dijalektički proces«.

⁷ Lenjin, Što da se radi?

⁸ R. L. *Organisationsfragen den Russischen Sozialdemokratie*, *Die Neue Zeit*, XXII, t. 2, 1904.

Rosa sada prelazi od teoretskih primjedbi na *praxis* svoga vremena.

Od 1904., dakle prije Ruske revolucije iz 1905, ona tvrdi: »Najvažniji i najplodniji taktički obrati iz deset posljednjih godina nisu bili ,izum' nekolicine rukovodilaca (...), nego su svaki put bili spontani proizvod samog pokreta koji se razbuktavao«. Revolucija 1905. će joj dati za pravo.

Ona, onda, u zanosu piše: »U glavnim tvornicama svih važnih industrijskih centara spontano se uspostavljaju radnički savjeti (...) Sindikati novi, mladi, snažni i radosni izdižu se kao Venera iz *morske pjene* (...). Ponekad val pokreta zapljuskuje čitavo carstvo ponekad se on podrazdjeljuje u gigantsku mrežu tankih bujica; ponekad izbija on iz dubina kao živi izvor, ponekad ponire čitav u tlo«. Sve forme bitke »teku pomiješano, paralelno, ukrštavaju se, preplavljaju jedne druge: to jedno more fenomena vječno u pokretu i nestalno (...) Živuče pulsiranje Revolu. cije i istovremeno njezin najmoćniji pokretački kotač, (...).«⁹ Lirski Rosin ton može iznenaditi. Ali, intuicija, što ju ona ima o elementarnom pokretu masa, način na koji ga ona uspoređuje sa prirodnim fenomenima, jedna je od najoriginalnijih crta njene ličnosti, jedna od onih koje joj određuju posebno mjesto u marksizmu. U jednom pismu, ona još pribjegava morskim slikama da bi dospjela do tajni moći kao i nepostojanosti pokreta masa: »Duša masa skriva uvijek u sebi, kao *Thalatta*, vječno more, sve latentne mogućnosti: mrtve ,bonace' i razuzdanu oluju, najniži kukavičluk i najljući heroizam. Čudan bi bio doista onaj kapetan koji bi upravljao svojim brodom povodeći se za trenutačnim izgledom površine valova i koji ne bi znao — po znacima koji dolaze iz nebesa i dubina — predvidjeti dolaske oluja«. ¹⁰

Jer, Rosa ima samo relativno povjerenje u svjesne političke organizacije. Ona ističe brojne njihove nedostatke u odnosu na stvaralačku inicijativu radničke klase. Ona tvrdi da se u mnogobrojnim

⁹ Massenstreik, Partei und Gewerkschaften, 1906.

¹⁰ Pismo Mathildi Wurm, ds Briefe an Freunde, Hamburg, 1950, p. 47.

revolucionarnim prilikama avangarda daleko od toga da prethodi i — kao što to ona smatra svojim pravom — da »rukovodi«, ustvari povodi za pokretom masa.

Ona je već izvukla ovu primjedbu iz iskustva socijalnih bitaka koje su se odvijale u Rusiji prije 1904: »Inicijativa i svjesno rukovođenje socijalističkih organizacija tu su (...) igrale samo beznačajnu ulogu«. Ona potcrtava »kontrast između neobuzdanog napada masa i oklijevajućeg položaja socijalizma. Ona *ide* dotle da kaže: partija igra prirodno *konzervativnu* ulogu.¹¹

Ova se procjena učvrstila rasplamsavanjem Revolucije iz 1905. Ruska socijalistička partija sudjelovala je, doista, u Revoluciji, ali nije bila njezin autor. Ona je mogla samo naučiti njezine zakone tokom zbivanja, jer »revolucije se ne uče u školi«. Kada sve baze društva pucaju i stropošavaju se, kada ogromne narodne mase dolaze na pozornicu, svaki pokušaj da se unapred uredi pokret »izgleda poput očajničkog pothvata«. Jedna revolucija te širine i te dubine ne regulira se »olovkom u ruci za vrijeme mirnog tajnog sastanka koji održavaju više nadležstva radničkog pokreta«. I ovdje još jednom Rosa pribjegava morskim i vodenim metaforama: inicijative socijalističke partije »su u ogromnom bilansu revolucije poput kapi vode u moru«; sva pred viđanja »su toliko isprazna kao pretenzija da se isprazni Ocean čašom za vodu«.

Međutim, usprkos svih rezervi što se tiče sposobnosti partije, Rosa nije uopće, kao što su je krivo optužili »puko spontana«, ona vjeruje u ulogu svjesne političke avangarde. Ona proglašava kao neophodno da bitkama rukovodi jedna revolucionarna partija. Jer, njoj nisu nepoznate opasnosti jedne nesređene, očajničke spontanosti koja bi dovela mase do toga da se slijepo strmoglave u bitku i dospjela bi — kaže ona — samo do »haotične konfuzije«. Mase se ne smiju ostaviti neobuzdane, one moraju stupiti na bojno polje — kaže ona — »kao jedna politički odgojena armija«¹²

¹¹ R. L., Organisationsfragen..., cit.

¹² Wahlrechtskampf und Massenstreik, govor na kongresu u Magdenburgu,